

Cartografie in de Republiek der Verenigde Nederlanden van 1580 tot 1620

Explokart Studies on the History of Cartography nummer 17, is een rijkelijk geïllustreerd werk van Günter Schilder: *Early Dutch Maritime Cartography. The North Holland School of Cartography (c. 1580 – c. 1620)*, Brill, HES & De Graaf, 2017. Er valt, gelukkig, veel Nederlands uit de zeventiende eeuw te lezen. Naar de mode van die tijd waren de titels van de *leeskaarten* vaak zeer lang en bevatten ze heuse inhoudstafels. Ook op de kaarten zelf, in de cartouches, is veel te lezen. Latijn is opvallend afwezig. De auteurs zijn vaklui, schippers die schrijven voor collega's. Petrus Plancius is een uitzondering. Hij was een geleerde, maar als protestant gehecht aan de volkstaal. Schilder heeft in zijn boek duidelijk meer aandacht geschonken aan de 'cartografen' dan aan de uitgevers. In deze korte beschrijving wil ik het boek voorstellen door enkele namen een plaats te geven.

Van de eerste *rutters* of *leeskaarten* zijn de auteurs echter niet gekend. De oudste rutter is een boekje in duodecimo *De kaart vander zee* in 1532 uitgegeven door **Jan Seversz.** (+ 1538).

Het werk van **Cornelis Anthonisz.** (1505-1553) krijgt van Schilder het epitheton 'pioneering'. Op p. 23 kan men de ontwikkeling volgen van de rutters in de zestiende eeuw.

Adriaen Gerritsz. (+ 1580) was een ervaren stuurman en instructor. Van hem zijn een rutter bekend en een kaart van Europa die later door Joannes van Doetecum gegraveerd werd en uitgegeven door Cornelis Claesz. in 1587. Die kaart doen denken aan de Portugese portolanen: op perkament, gekleurd, met heraldische schilden versierd en met goud gehoogd.

Van de 691 pagina's krijgt **Lucas Jansz. Waghenaer** van Enkhuizen (1533-1606) er precies 200, voor zijn kaarten, zijn *Spieghel der Zeevaerdt* van 1584/85, en zijn *Thresoor der zee-vaert* van 1592.

Petrus Plancius (Dranouter 1552 – Amsterdam 1622) was een spilfiguur als wetenschapper, VOC-bestuurder, als fan van Maurits van Oranje en als predikant. Hij had de nodige contacten met Portugal en synthetiseerde *overzeilers*. Hij stimuleerde de zoektocht naar de Noordelijke wateren en gaf onderricht. De 'specerij-kaart' *Insulae Moluccae* is zijn eyecatcher.

Jan Huygen van Linschoten (1562-1611) krijgt de eretitel 'Forerunner of Dutch activities in oversea'. Zijn *Itinerario* (1595/86) en de invloed die dat werk uitoefende, krijgen en verdienen de nodige aandacht.

Het achtste hoofdstuk *Amsterdam publications on art of navigation and cosmography* is instructief met namen als **Pedro de Medina**, **William Bourne**, **Rodrigo Zamorano**, **Thomas Hood**, **Peter Apian**, **Robert Hues** en **Adriaen Veen**.

De volgende hoofdstukken X (pp. 271-375) en XI (pp. 376-441) zijn speciaal, en met recht, gewijd aan **Cornelis Doedsz.**: *Caertschrijver woonende t'Edam inde Vierheems-Kinderen* en **Evert Gijssbertsz.**: *Caertschrijver tot Edam in die pascaert*. Edam blijkt naast Enkhuizen 'The North Holland School of Cartography' helemaal waar te maken.

In het volgend hoofdstuk worden 2 manuscriptkaarten op perkament van de Atlantische Oceaan, getoond en besproken, die weer doen denken aan Portugese portolanen: een kaart uit 1599 (75 x 126 cm.) van **Jan Diricksz. Rijckemans** "woonende Int Vergulden Compas tot Eedam" en een kaart van **Claes Pietersz.** "woonende tot Warder Int west Eijnd Anno 1607". Warder is een dorp naast Edam. Dat Edam werkelijk een centrum was van 'kaartschrijvers' kan men na dit boek niet meer vergeten. Hoofdstuk XIII is gewijd aan de broers **Harmen** en **Marten Jansz.** "Caert schrijvers inden Pascaerte Tot Edam". Er worden 8 kaarten besproken. Hun *Nova Orbis Terrarum Geographica Ac Hydrographica Tabula* (140 x 193 cm.) is een weelderig versierde wandkaart bedoeld voor de pronkkamer van een rijke koopman. Hoofdstuk XIV handelt over Edam als centrum van kaarten voor gebruik op zee.

Joris Carolus Stuyrman ende Caertschrijver tot Enchuysen (1566 – 1636) had wel wat te 'schrijven'. Hij trok naar Spitsbergen en tekende de kaart *T'nieuwe Landt van Spitsbergen*, verbleef in Denemarken en maakte er een kaart. Idem over IJsland. Hij was actief in de *Noordsche Compagnie*, zocht de Noordwestelijke doorgang en trok in 1618 mee om de methode van **Jan Hendrick Jarichs van der Ley** te bewijzen waarmee de lengtegraad kon bepaald worden. J. Carolus stelde zijn rijke ervaring te boek in *Het nieuw vermeerde Licht, ghenaeemt de Sleutel van 't Tresoor, Spiegel, Gesicht, ende Vierighe Colom des Grooten Zeevaerts... Ghedrukt tot Amsteldam By Jan Janssen Boeck vercooper op 't Water inde Pas-kaert/ Anno 1634*.

Het boek (CB 2017/2650) eindigt met een omvangrijke bibliografie en een persoonsindex.

W. de Smaele

Augustus 2017